

VÄGSKÄL FÖR INKLUDERING

Tvärvetenskapliga perspektiv
på migration, nationella
minoriteter och utbildning

Redaktörer
David Gunnarsson
Anna Lund
Niclas Månsson

Trycksak
3041 0865

(CC BY 4.0)

Publicerad under Creative Commons Attribution
4.0 Unported License

Södertörns högskola
Biblioteket
SE-141 89 Huddinge
www.sh.se/publications

© Författarna

Omslagsbild: "Plan of Tower Grove Park", August Gast & Co. (1883),
Missouri Historical Society (Public Domain)

Omslag: Jonathan Robson
Grafisk form: Per Lindblom & Jonathan Robson

Tryckt hos E-print, Stockholm 2025

Läromedel från Södertörns högskola 10
ISSN 1652-3067

ISBN 978-91-89962-11-8

11. ”Jag visste vad som krävdes för att jag skulle uppnå allt!” – En berättelse om en elevs drömmar om att nå sina mål

Niclas Månsson & Ali Osman

I ett forskningsprojekt som handlade om framgångsrika utbildningsvägar följde vi 56 elever från årskurs två i gymnasieskolan till deras inträde i högre utbildning. Vad som var signifikant med ungefär hälften av dessa elever var att de var uppvuxna i socialt och ekonomiskt utsatta områden, vars vårdnadshavare (ofta migranter) saknade eller hade ringa utbildningserfarenheter. Den elev som vi följer i detta kapitel kommer från denna kategori av elever. Denna elev representerar de elever i projektet vars utbildningsresa skiljer sig från den gängse berättelsen om att den utbildade medelklassens barn är skolans vinnare. Till skillnad från den utbildade medelklassens barn, har barn från studieovana hem, inte med sig de resurser, eller det kapital, som krävs för att läsa av skola och lärare på ett sätt som gör att de klarar skolan med goda betyg (Osman m.fl. 2020; Carlhed Ydhag m.fl. 2021; Månsson m.fl. 2021). Frågan som styrde projektet var hur elever utan utbildningsbakgrund lyckades att förvärva de resurser som var nödvändiga för att klara skolan med goda studieresultat. I projektet utgick vi från begreppet ”socialt kapital” för att förstå hur de lyckats att förvärva nödvändiga resurser för sina goda betyg. Med socialt kapital avser vi de sociala resurser som ligger till grund för människors handlingsmöjligheter, vilka i sin tur handlar om tillgången till ett socialt nätverk som kan stötta dem i deras studier (Bourdieu 1986).

Det finns flertalet studier som visar att elever från hem utan utbildningsbakgrund har svårare än andra att klara av skolan. Denna forskning menar att misslyckade studier – avhopp och/eller låg prestation i skolan – bland barn till ekonomiskt utsatta migranter och infödda svenskar har att göra med deras brist på utbildningsbakgrund och socialt kapital. Föräldrars utbildningsnivå och sociala kapital visar sig vara en stark faktor, starkare än kön och etnicitet, som påverkar elevens resultat och betyg (Carlhed Ydhag m.fl. 2017; Öhrn & Holm 2014). Det finns emellertid en ökande andel unga med denna bakgrund som trots bristande resurser lyckats bra i skolan och tagit sig vidare i utbildningssystemet. Studier om denna grupp av elever utmanar den

gångse bilden om att lågt socialt kapital och misslyckade studier hör ihop (se ex.vis Osman m.fl. 2020; Månsson m.fl. 2021; Parson 2019; Bécares & Priest 2015; Öhrn & Holm 2014). Det är dock viktigt att betona att dessa studiers resultat inte ger en enhetlig bild av dessa elever studieframgångar. Det ska också tilläggas att de elever som utvecklar en negativ inställning till skolan inte enbart kommer från socialt och ekonomiskt utsatta hem, utan också medelklassens barn kan känna sig avskärmade från eller av skolan (Öhrn & Holm 2014).

Stödformer och socialt kapital

Att erhålla olika typer av stöd, dels hemifrån, dels i skolan av lärare och skolkamrater, är en viktig faktor som ligger bakom en elevs skolframgång. Det är i detta sammanhang som den franske sociologen Pierre Bourdieu (1986) lyfter fram tre olika former av stöd, materiellt och kunskapsmässigt stöd samt ett så kallat överbryggandestöd. Det materiella stödet handlar om ekonomiska tillgångar för att hyra in extra läxhjälp, att ha tillgång till en dator eller Ipad som kan hjälpa till med skolarbetet i hemmet, skolresor eller att delta i olika fritidsaktiviteter. Det kunskapsmässiga stödet handlar om kunskaper om hur exempelvis det svenska skolsystemet fungerar, om föräldrars eller anhörigas förmågor att tillägna sig kunskaper och förståelse om skolans förväntningar på eleverna och att stödja sina barn i skolarbetet och deras vilja att lyckas med sina studier. Det överbryggande stödet sammanför det materiella stödet med det kunskapsmässiga. Här lyfter Bourdieu fram vikten av individers sociala nätverk, då andra individer som ingår i detta nätverk kan utgöra ett stöd för dem som saknar nödvändiga resurser för att hjälpa sina barn med skolarbetet. Det överbryggande stödet handlar med andra ord om vårdnadshavarnas förmåga att sätta sina barn i förbindelse med individer som kan förse dem med såväl kunskapsmässigt som materiellt stöd.

Enligt Bourdieu (1986) verkar det sociala kapitalet på två sätt på en och samma gång, det producerar och omvandlar de olika kapital som individen använder för att befästa sina sociala positioner. När Bourdieu talar om kapital handlar det inte enbart om socialt kapital. Det handlar också om ekonomiskt kapital (förmögenhet), symboliskt kapital, (en individs anseende och värde), vilket i sin tur beror på dennes kulturella kapital (som bestäms av en persons utbildning och sociala klass). Det kulturella kapitalet innehåller också ett slags informationskapital som innebär att de som bär upp detta kapital är välinformerade om samhällets angelägenheter, såsom dess utbildningsystem och olika studiestrategier. En persons kapital utgörs med andra ord av dennes

symboliska och materiella resurser som vinner erkännande i relevanta sociala och kulturella sammanhang (Bourdieu 1986).

Möten mellan individer, som i detta fall utgörs av elever, vårdnadshavare och lärare, handlar om möten mellan dispositioner (attityder, värderingar och normer). Det är i dessa möten det sociala kapitalet blir viktigt. Till skillnad från elever från hem med utbildningsvana som redan har ett nedärvt socialt kapital och förstår det sociala rum där skolan ingår. För elever från hem med utbildningsvana handlar det om att först få förståelse för det sociala rummet och dess regler. Därefter, i ständig progression, strävar de att klara skolan med goda betyg genom att använda deras sociala resurser (Månsson m.fl. 2021). I en studie som enbart fokuserade på elever från hem med lågt utbildningskapital (Osman m.fl. 2020) visade det sig att komponenterna bakom denna grupps skolframgångar består av tre samverkande delar:

1. en vårdande hemmiljö som genererar ett emotionellt stöd och engagemang för barnens skolgång, som får dem att göra sitt bästa i skolan,
2. ett personligt, emotionellt och akademiskt stöd från lärare som uppmärksammar och inspirerar eleven att göra sitt bästa och
3. likasinnade kamrater, då umgänget med likasinnade, med liknande mål i sikte, alstrar dels ett kulturellt kapital som driver dem mot goda resultat och fortsatta studier, dels ett kamratstöd som sträcker sig utanför skolan och skolrelaterade frågor.

Deras skolframgångar riskerar emellertid att få en negativ vändning om någon av dessa komponenter skulle försvagas eller försvinna. För vårt exempel blir det viktigt att förstå vilken roll dessa resurser spelar för elevens skolframgång.

Liyanas berättelse

Liyana (som egentligen heter något annat) kommer från en familj med sex syskon, fyra systrar och två bröder. Hon är betydligt yngre än sina syskon. I tonåren blev hon ofta lämnad hemma i Sverige, hennes syskon hade flyttat hemifrån och Liyanas mamma besökte pappan som arbetade som gränspolis i hemlandet. Hennes mamma hade låg utbildning och var arbetssökande. Liyanas barndom präglades av en stor oro och otrygghet, eller med hennes eget ord, "kaos", som förvärrades av hennes brors drogmissbruk och kriminalitet och hon fick ofta hjälpa till på möten med olika myndigheter som exempelvis polis och socialtjänst:

Det handlade om att springa på polismöten, gå på rättegångar, gå på socialmöten, alltså det var jättejobbigt. Det var verkligen jobbigt ... jag var liksom på språng hela tiden och samtidigt ska man vara glada Liyana, som liksom sitter längst fram i klassen och får så bra betyg alltid, och så vara en glädjespridare. Och så skulle man gå på polismöte, men jag sa bara att jag skulle till tandläkaren.

Denna tid var hektisk för Liyana, hon upplevde situationen som stressig och detta tärde på henne, fysiskt och psykiskt. Hon kände sig isolerad samtidigt som hon ständigt fick klä på sig olika roller, men till slut hände något.

I mitt privatliv var jag tvungen att ta olika roller, en vän till mina vänner, en dotter till min mamma och en syster till mina syskon. Det var helt enkelt för många roller för mig. Men när jag kom till skolan kände jag att jag kunde andas och vara den jag vill vara. Men en lärare såg att allt inte stod rätt till med mig, och en dag kom hon till mig och sa: ”Liyana, du måste släppa masken nu och berätta för dina lärare vad du går igenom ...” Så jag följde hennes råd.

I de första stadierna i grundskolan var Liyana inte speciellt förtjust i skolarbetet och brydde sig inte riktigt hur det gick eller hur det skulle gå, men på högstadiet ändrade det sig och hon blev fast beslutsam över att klara av skolan med godkända betyg och gå vidare till gymnasiet. Med 240 i meritvärde tog hon sig in på ett samhällsvetenskapligt program. Trots att hon inte hade någon hemma som kunde hjälpa till med läxorna utarbetade hon en plan för att få höga betyg, hon sökte också sökte vägledning från lärare och använde kurser på internet och YouTube. Detta innebar inte att Liyana var utan stöd från hemmet. Under den första intervjun berättar hon om hennes vilja att studera och att det ”handlar om stöd”, framför allt uppmuntran från sin mamma, då hon var hemma, och från skolans lärare. Hon menar att även om ”det varit lite svajigt, har det gått bra för mig”.

Inledningsvis under våra intervjuer med de ungdomar som ingick i studien fick de berätta om deras bakgrund, såsom föräldrarnas utbildningsnivå, yrke, födelseland och om personer (föräldrar, släktingar eller andra) som för deras skolframgångar, så kallade signifikanta andra. När Liyana får frågan om vilka personer som varit viktiga för hennes skolframgång, svarar hon att det inte direkt funnits någon i närheten som kunnat hjälpa till med läxorna, men att hennes föräldrar och systrar har fungerat som ett stöd. Hon har alltid kunnat ringa till sina systrar och frågat om de exempelvis kan läsa igenom en uppgift ”och det är samma med min mamma”, fortsätter Liyana, och menar att hon ”liksom alltid varit där för mig [och] om jag behöver hjälp

så hjälper hon mig". Hennes mamma och pappa har aldrig pressat henne att gå en viss utbildning eller att få höga betyg. Dessa val har Liyana gjort på egen hand, de har litat på sin dotter och visat att de tror på det hon gör. Hon berättar också att hon alltid känt sig trygg i skolan, och under de jobbiga perioderna var det hennes enda trygghet, den enda platsen hon kunde vara sig själv. Hon berättar om stödet från lärarna och om sin "jätteduktiga" kompis som fungerat som ett fint stöd för henne och sporrat henne till att fortsätta att studera. De visste, precis som Liyana själv, vad som krävdes "att det liksom krävdes hårt jobb och höga betyg" för att hon skulle nå sina mål.

Det var i och med hennes första A i gymnasieskolan som hon blev övertygad om att hårt arbete lönar sig. Hon betraktade hur hennes klasskamrater såg på skolarbetet och insåg hur djup klyftan var mellan hennes ambitioner och deras avsaknad av densamma. Under intervjun berättade Liyana att hon vill söka till läkarutbildningen och bli läkare och hennes ambition var att "se hela världen och öppna sjukhus i liksom fattiga länder". Hon såg fram emot att slutföra sin gymnasieutbildning och flytta hemifrån. Efter att ha gått ut gymnasiet kom Liyana in på Uppsala universitet, där hon gick ett ettårigt naturvetenskapligt basår för att förbättra sina betyg inför framtida läkarstudier. Programmet var tufft och svårt. Hon förstår nu vilka utmaningar hon mött och klarat av under sina tre år på gymnasiet samtidigt som hon lyckades att hantera problemen i familjen och behålla sitt fokus på skolarbetet.

Hon använde samma studieteknik som hon hade gjort under sin tid i gymnasiet. Det stöd hon fått av familj och lärare under gymnasietiden fanns inte kvar på samma sätt på högskolan. Hon försökte att omge sig med vänner som en strategi för att klara av sina studier men hon lyckades inte att bygga upp en sådan relation som hon hade med en vän i gymnasieskolan. Men, till skillnad från gymnasieskolan kunde hon få tillgång till tidigare tentamina från studieexpeditionen på högskolan, vilket gjorde att hon fick en känsla för hur dessa kommer att se ut, vilket hjälpte henne att förbereda sig inför kommande examensuppgifter. Liyana påpekade också att hon går på föreläsningarna så ofta som möjligt och antecknar: "Men ja, jag försöker liksom, gå på föreläsningar, anteckna, och läsa igenom deras anteckningar. [...] Just nu pluggar jag naturvetenskap, det är mycket nu."

Liyanas långsiktiga plan handlar om att börja utbilda sig till kirurg vid 29–30 års ålder och så småningom äga en egen klinik, ha tre barn, en villa och två bilar. Jag hoppas "att jag mår bra, att jag är omgiven av människor som ser mig, som bryr sig om mig och att jag bryr mig om dem och kan ge mina barn en stabil framtid och trygghet".

Drömmen fick emellertid tillfällig pausas när hon flyttade till Uppsala för att studera. Liyana berättar att hon tillfälligt bytt karriär och att hon arbetar som chef för ett skönhetsspa, men att hon samtidigt studerar hårt inom den kommunala vuxenutbildningen för att höja sina betyg. Beslutsamheten att bli läkare förblir intakt och hon såg denna period som ett nödvändigt avbrott i sin resa för att förverkliga sina drömmar.

Avslutande diskussion

I detta kapitel har vi följt en ung kvinnas studieväg från gymnasieskolan till hennes inträde i högre utbildning och vilka hinder hon stötte på i detta nya utbildningslandskap. Vad som är speciellt med Liyanas berättelse är att hon är uppväxt i ett socialt och ekonomiskt missgynnat område, i ett hem utan utbildningserfarenhet. Den vägledande frågan i kapitlet var hur Liyana lyckades att förvärva de resurser som var nödvändiga för att klara av skolan med goda studieresultat. I kapitlet har vi utgått från Bourdieus (1996) förståelse av begreppet ”socialt kapital”, som avser de sociala resurser som ligger till grund för människors handlingsmöjligheter, vilka i sin tur handlar om tillgången till ett socialt nätverk.

Som vi visar ovan, i Liyanas berättelse, utmärkte hon sig på gymnasiet men stötte på hinder under sitt första år på högskolan. Till skillnad från gymnasieskolan, där hon gick i samma klass med samma elever i tre år, varierade studentsammansättningen på kurserna på högskolan. Liyana stötte på olika studenter i varje kurs. Denna förändrade dynamik gjorde det svårt för henne att upprätta strategiska band och relationer med sina studiekamrater som hon hade gjort i gymnasiet. Hon hade inte heller samma stöd från sina föräldrar och syskon som tidigare. I grund och botten saknade hon det som Bourdieu (1986) kallar kunskaps- och överbryggandestöd, stödformer som var viktiga för hennes studieframgångar i gymnasieskolan.

De svårigheter som Liyana mötte inom högre utbildning kan belysas genom att betona betydelsen av sociala relationer för akademisk framgång, särskilt för studenter från hem med lågt utbildningskapital. Som vi visar inledningsvis understryker vår forskning hur avgörande olika stödformer är för en lyckad utbildningsväg. Det handlar om stödjande relationer, med lärare, kamrater och den närmaste familjen (Osman m.fl. 2020; Carlhed Ydhag m.fl. 2021; Månsson m.fl. 2021).

Sammanfattningsvis vill vi betona att Liyanas svårigheter att klara av sina studier på högskolan härrör från bristen av ett stabilt socialt nätverk och stödjande relationer i hennes akademiska miljö. Till skillnad från i gymnasiet,

där hon hade ständiga interaktioner med samma grupp kamrater och lärare, gjorde universitetsklassernas dynamiska karaktär det svårt för henne att skapa meningsfulla kontakter. Vår analys understryker med andra ord den avgörande betydelsen av sociala relationer och stödsystem som krävs för att navigera inom högskolans utbildningslandskap, speciellt när man, som Liyana, kommer från ett hem utan något direkt socialt kapital eller utbildningsvana. Att ta itu med dessa faktorer kan säkerligen bidra till förbättrade akademiska resultat för denna kategori av studenter.

Referenser

- Bécares, Laia & Priest, Naomi (2015). Understanding the Influence of Race/Ethnicity, Gender, and Class on Inequalities in Academic and Non-Academic Outcomes among Eighth-Grade Students: Findings from an Intersectionality Approach. *PLoS ONE*, 10(10): e0141363. DOI:10.1371/journal.pone.0141363. eCollection 2015
- Bourdieu, Pierre (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre (1986). The forms of capital. I: Richardsson, John (red.). *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press, s. 241–258.
- Carlhed Ydhag, Carina (2017). The Social Space of Educational Strategies: Exploring Patterns of Enrolment, Efficiency and Completion among Swedish Students in Undergraduate Programmes with Professional Qualifications. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 6(5), s. 503–525. <https://doi.org/10.1080/00313831.2016.1172496>
- Carlhed Ydhag, Carina, Månsson, Niclas & Osman, Ali (2021). Momentums of success, illusio and habitus: high-achieving upper secondary students' reasons for seeking academic success. *International Journal of Educational Research*, 109. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2021.101805>
- Månsson, Niclas, Carlhed Ydhag, Carina & Osman, Ali (2021). I skuggan av kulturellt kapital. – om konsten att omforma habitus för skolframgång. *Nordic Studies in Education*, 41(2), s. 130–147.
- Osman, Ali, Carlhed Ydhag, Carina & Månsson, Niclas (2020). Recipe for educational success: a study of successful school performance of students from low social cultural background. *International Studies of Sociology of Education*, 30(4), s. 422–439. DOI: 10.1080/09620214.2020.1764379
- Parson, Carl (2019). Social justice, race and class in education in England: competing perspectives. *Cambridge Journal of Education*, 49(3), s. 309–327. doi.org/10.1080/0305764X.2018.1524848
- Öhrn, Elisabet & Holm, Ann-Sofie (red.) (2014). *Att lyckas i skolan. Om skolprestationer och kön i olika undervisningspraktiker*. Gothenburg. Studies in Educational Sciences, 363.